

VECĀKA GADAGĀJUMA CILVĒKU SUBJEKTĪVĀ LABIZJŪTA LĪDZDALĪBAS PROCESĀ SOCIĀLĀS APRŪPES MĀJĀ

Subjective well-being of elderly people in a social care home in the process of participation

Ineta Robiņa
Latvijas Universitāte

Abstract. *Elderly people feel isolated from their former living place and they need social pedagogical support in the course of integration in a social care home. The integration of elderly people in a social environment is made more difficult because of the possible necessity of participation in the social life.*

The theoretical analysis has resulted in doing research on the theoretical content of the process of aging as well as in defining well-being and participation indicators.

The research has been done in order to broaden the participation possibilities in a social care home, and as a result of the integration process to achieve the elderly people's subjective well-being.

Keywords. *Elderly people, participation, social care home, well-being.*

Ievads

Strauji mainījās valsts noteiktās sociālās garantijas veciem cilvēkiem. Ja līdz 1990. gadam pensijas vecuma cilvēks, kurš bija strādājis, zināja, ka, saņemot ikmēneša pensiju, varēs nomaksāt komunālos maksājumus (tie bija lēti) un viņam vēl atliks līdzekļi, lai varētu iegādāties apģērbu un nopirkt nepieciešamo pārtiku, tad, sākoties „jaunajiem laikiem”, strauji pieauga komunālo maksājumu rēķini un ievērojamam skaitam vecāka gadagājuma cilvēku bija jāizvēlas – apmaksāt komunālos pakalpojumus vai paēst, apģērbties un iegādāties nepieciešamos medikamentus.

Nākamais pārmaiņu vilnis, ar ko bija jāstāpās vecāka gadagājuma cilvēkiem, bija privatizācija. Tie vecie cilvēki, kuri dzīvoja saimnieku mājās, pirmkārt, nevarēja piedalīties šajā procesā, otrkārt, bija spiesti pieņemt tos noteikumus, kurus diktēja denacionalizēto māju īpašnieki. Bieži saimnieki savos atgūtajos namos vairs nevēlējās izmitināt vecāka gadagājuma cilvēkus, kuru maksāspēja bija zema.

Lai minētās krasās pārmaiņas nenovestu pie radikāli nevadāmiem procesiem, problēmas risināšanā iesaistījās Rīgas pilsētas pašvaldība. Viens no problēmas risinājumiem bija izveidot sociālās mājas Rīgas pilsētā. Veidojot pirmās sociālās mājas, atbildīgajiem ierēdņiem nebija pieredzes un kritēriju, lai izvērtētu, kuriem cilvēkiem visvairāk būtu nepieciešama sociālā aprūpes māja, nedarbojās vienota datu bāze, kā arī netika analizētas to cilvēku materiālās iespējas, kuri varētu turpināt dzīvot savā līdzšinējā dzīves vietā.

Šo apstākļu rezultātā bija izveidojusies problēmsituācija vecāka gadagājuma cilvēku integrācijai jaunajos dzīves apstākļos.

Problēmas sociālā būtība pastāv kontekstā, ka vecāka gadagājuma cilvēki tika izolēti no iepriekšējās dzīves vietas un viņiem bija nepieciešams sociāli pedagoģiskais atbalsts integrācijai sociālās aprūpes mājā.

Pretruna pastāv starp vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu un sociālās aprūpes mājā piedāvātajām līdzdalības iespējām, kas nodrošinātu viņu integrāciju sabiedrībā.

Kā uzsver U. Bronfenbrenners (Bronfenbrenner, 1993) cilvēka labizjūtai būtiska nozīme ir dzīves videi, kuru viņš uztver, nevis tam, kāda ir faktiskā realitāte.

Zinātniskās kategorijas un teorētiskās nostādnes

Integrācija kā līdzdalības process (Held, 2004; Maslo, 2004; Riegel, 2004; u.c.) sociālās aprūpes mājā tiek raksturots kā pētījuma objekts. Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta (Burkart, 2005; Becker, 1991; Diener, 1995; Ryff, 1995; Seligman, 1999; Seligman & Csikszentmihalyi, 2000; Šteinberga, 1999; Svence, 2009) sociālajā aprūpes mājā tiek izprasta kā līdzdalības procesa rezultāts un ir pētījuma priekšmets. Pētījums ir veikts ar mērķi atklāt likumsakarības, kas nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu integrācijas kā līdzdalības procesā sociālās aprūpes mājā.

Pētījuma jautājumi

1. Kādas mijsakarības (*linkiges*) nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu (*well-being*) integrācijas kā līdzdalības procesu sociālās aprūpes mājā?
2. Kādas likumsakarības (*implicants*) nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu (*well-being*) integrācijas kā līdzdalības procesā sociālajā aprūpes mājā?

Pētījumā izmantotās metodes

Datu vākšanas metodes.

Kvalitatīvā metode: daļēji strukturētas video intervijas.

Datu analīzes metodes.

Video interviju satura kvalitatīvai analīzei (*direct approach to content qualitative analysis*) izmantotas metodes:

- 1) līdzīgās nozīmes dažādu vārdu biežuma noteikšana to klasificēšanai;
- 2) kategoriju sakarību analīze (*linkage analysis*);
- 3) likumsakarību (*implicants*) vērtības tabulas sastādīšana;
- 4) subjektīvās labizjūtas un līdzdalības kategoriju likumsakarību analīze, izmantojot AQUAD 6 programmu (Huber, Gürtler, 2004);

Lai veiktu pētošo intervenci (Batty, Hooper, Osborne, Jackson, 2001) vecāka gadagājuma cilvēku sociālajā vidē, tiek izmantota validācijas metode jeb vecāka gadagājuma cilvēku sociālās apliecināšanās pārbaudes metode.

Hi kvadrāta tests (Chi-Quadrat test) tika izmantots kvalitatīvo datu statistiskās nozīmības noteikšana, izmantojot AQUAD 6 programmas tiešsavienojuma iespēju ar statistiskās datu apstrādes programmatūru SPSS 19 (Morgan, 2007; Huber, Gürtler 2004).

Empīriskā pētījuma veids un struktūra

Pētošās intervences pētījums ir darbības pētījuma (*action research*) paveids ar secīgu struktūru, kurā tika izmantota kvalitatīvā pētījuma metode (daļēji strukturētā intervēšana) un kvantitatīvā pētījuma metode (anketēšana), kuras ir savstarpēji saistītas. Lai paaugstinātu pētījuma ticamību, tika izmantota datu vākšanas, ieguves, atlasēšanas un analīzes datu triangulācija (anketēšana un intervēšana).

Pētījuma izlase

Vecāka gadagājuma cilvēki sociālās aprūpes mājā X Rīgā, laika posmā no 2005. līdz 2011.gadam. Pētījuma izlasi veidoja 100 vecāka gadagājuma cilvēki, kuri 2005. gadā dzīvoja aprūpes mājā X Rīgā (no 140 iedzīvotājiem 40 iedzīvotāji bija pirmspensijas vecumā), 62 brīvprātīgi piekrita piedalīties aptaujā subjektīvās labizjūtas un līdzdalības likumsakarību noteikšanai. Video novērošanas procesa subjektīvās labizjūtas un līdzdalības likumsakarību padziļinātai izpētei piekrita piedalīties 8 no 15 uzrunātajiem.

Kodu sistēma datu analīzei

Lai varētu veikt pētījumu un datu apstrādi, tika izveidota kritēriju un kodu sistēma, ko veido profilkodi un metakodi. Profilkodi raksturo dzimumu (siev., vīr.). Subjektīvās labizjūtas rādītāju kodi: fiziskā drošība – (Fd), emocionālā drošība (Ed) un sociālā drošība (Sd) (*sk.1. tabulu*).

1.tabula

Rādītāja subjektīvā labizjūta kodu karte *The code map of the indicator well-being*

Kritērijs	Rādītājs	Kods
Labizjūta (well-being)	Fiziskā drošība	Fd
	Sociālā drošība	Sd
	Emocionālā drošība	Ed

Līdzdalības kritēriji un kodi (*sk.2. tabulu*): līdznoteikšana (Ln), līdzdarbība (Ld) un līdzlemšana (Ll).

2.tabula

Rādītāja līdzdalība kodu karte
The code map of the indicator participation

Kritērijs	Rādītājs	Kods
Līdzdalība	Līdznoteikšana	Ln
	Līdzdarbība	Ld
	Līdzlemšana	Ll

Pētījuma galvenie rezultāti

Vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvā labizjūta sociālās aprūpes mājā

Lai izvairītos no subjektivitātes, pētījuma autore iegūto datu apstrādei izvēlējās kvalitatīvo datu analīzes programmu AQUAD 6. Darba autore minētās programmas ietvaros analizēja kvalitatīvos video datus. Lai noteiktu sakarību starp labizjūtu un līdzdalību, tika noteikts kodu biežums, sākotnēji izveidojot iegūto kodu biežuma matricas tabulu (*sk.3. tabula*).

3. tabula

Subjektīvās labizjūtas un līdzdalības kā integrācijas rādītāju kodu biežuma matrica
Subjective well-being and the frequency matrix of its categories

	A	B	C	D	E	F	G	H
Fd	5	1	2	4	2	4	2	3
Ed	2	2	4	4	2	1	2	3
Sd	5	2	5	4	6	4	6	2
Ln	1	2	2	0	1	2	2	4
Ld	4	1	10	3	7	7	5	4
Ll	0	1	4	0	0	1	2	1
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virs Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virs Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virs Julis								
F:/\$ Vir Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Analizējot iegūtos rezultātus (*sk.4.tabulu*) par fizisko, emocionālo un sociālo drošību (Fd+Ed+Sd), minētie rādītāji ir savstarpēji saistīti, jo tie vecāka gadagājuma cilvēki, kuri visbiežāk minēja fizisko, emocionālo un sociālo drošību, vislabāk jūtas arī sociālajā mājā. Kā apstiprinājums tam ir fakts, ka viņi to dēvē par „Mūsmājām”.

4. tabula

Subjektīvās labizjūtas un tās rādītāju kodu biežuma matrica
Subjective well-being and the frequency matrix of its categories

	A	B	C	D	E	F	G	H
Fd	5	1	2	4	2	4	2	3
Ed	2	2	4	4	2	1	2	3
Sd	5	2	5	4	6	4	6	2
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Vir Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

**Līdzdalības iespējas, kas nosaka vecāka gadagājuma cilvēku
subjektīvo labizjūtu sociālās aprūpes mājā**

Analizējot iegūtos rezultātus (*sk.5. tabulu*), *līdznoteikšana, līdzdalība un līdzlēmumu pieņemšana (Ln+Ld+Ll)*, var secināt, ka intervējamajām personām ir svarīgs līdznoteikšanas kritērijs, bet visbūtiskākais tomēr ir līdzdarbošanās kritērijs sociālās mājas dzīvē, par ko liecina pāra (Ritas un Anda) teiktais video intervijās. Tas nozīmē, ka vecāka gadagājuma cilvēki ne tikai vēlas dzīvot sociālajā mājā, bet arī labi justies tajā.

5. tabula

Līdzdalības un to rādītāju koda biežuma matrica
Co-participation and its categories frequency matrix

	A	B	C	D	E	F	G	H
Ln	1	2	2	0	1	2	2	4
Ld	4	1	10	3	7	7	5	4
Ll	0	1	4	0	0	1	2	1
A: /\$ Siev Daira								
B: /\$ Siev Elma								
C: /\$ Siev Nina \$Virš Erts								
D: /\$ Siev Rita \$ Virš Andis								
E: /\$ Siev Tija \$ Virš Julis								
F:/\$ Vir Arvis								
G:/\$ Siev Elena								
H:/\$ Siev Ida								
Table analysis (Project: Ineta07) Frequencies								

Izvērtējot iegūtos rezultātus „*labizjūta*” un „*līdzdalība*” kā integrācijas rādītāji, redzam, ka intervētajām personām septiņos gadījumos ir svarīga sociālā drošība, kas saistīta ar labizjūtu un līdzdalību, bet tikai vienā gadījumā tas nav

tik būtiski. Līdz ar to var uzskatīt, ka labizjūta un līdzdalība sekmē integrāciju sociālās aprūpes mājā.

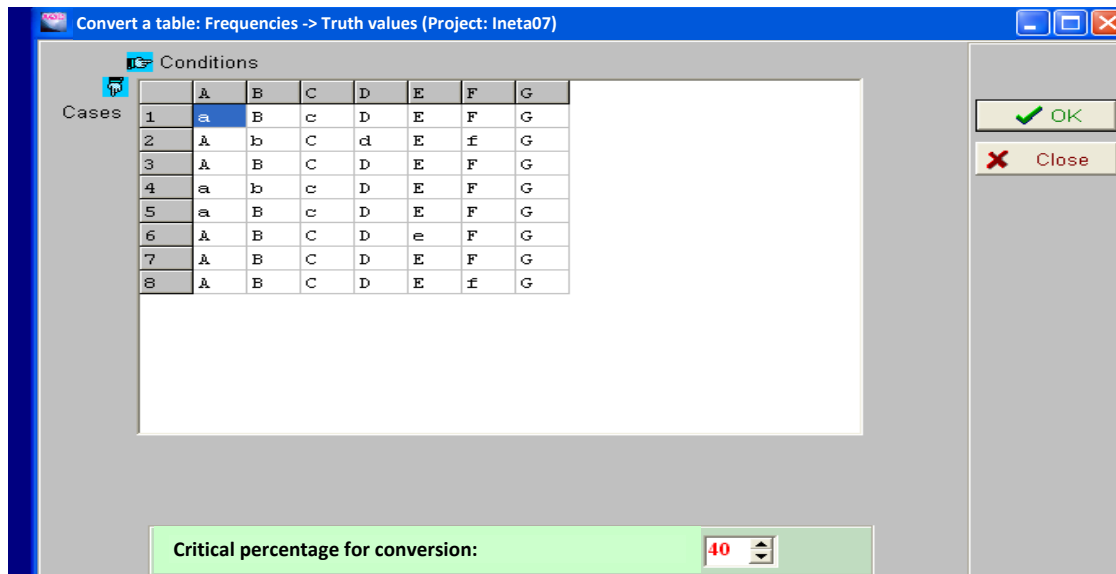
Lai rastu atbildi uz pētošās intervences 2. jautājumu, tika veikta nosacījumu mījsakarību analīze.

Lai izpētītu vai pastāv sakarības starp sociālo drošību un līdzdarbošanos, pielietojot distanci 3, tika veikta mījsakarību analīze (linkage analysis). Iegūtie rezultāti liecina, ka septiņos gadījumos pastāv mījsakarības starp sociālo drošību un līdzdarbību (*sk. 1.attēlu*).

LINKAGE ANALYSIS :Data in Ineta07.nam				
Preconstructed linkage structure:				
Sd		AND	Ld	
Distance 3				
Sd		Ld		
=====				
•	--> File: my movie 23.avi-----			
	4799-	5221: Sd	AND	5245- 6127: Ld
	1 confirmation(s)			
•	--> File: my movie 26.avi-----			
	3541-	3801: Sd	AND	3800- 4143: Ld
	1 confirmation(s)			
•	--> File: my movie 27.avi-----			
	3852-	4026: Sd	AND	4042- 4498: Ld
	7460-	7726: Sd	AND	7759- 8116: Ld
	2 confirmation(s)			
•	--> File: my movie. avi 21.avi-----			
	3085-	3212: Sd	AND	3247- 4363: Ld
	1 confirmation(s)			
•	--> File: my movie. avi 22.avi-----			
	0 confirmation(s)			
•	--> File: my movie.24.avi-----			
	1846-	2107: Sd	AND	2146- 2382: Ld
	1 confirmation(s)			
•	--> File: my movie.25.avi-----			
	6215-	6489: Sd	AND	6505- 7123: Ld
	1 confirmation(s)			
•	--> File: my movie. avi 20.avi-----			
	8875-	9480: Sd	AND	9502- 9836: Ld
	1 confirmation(s)			

1.attēls. Mījsakarību analīze (linkage analysis) starp sociālo drošību un līdzdarbošanos
Fig.1 Linkage analysis between participation and social safety

Lai noteiktu likumsakarības, kas nosaka vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvo labizjūtu integrācijas kā līdzdalības procesā sociālajā mājā, tika izveidota nosacījumu vērtību matrica (*sk.2. attēlu*).

2.attēls. Datu ticamības pārbaudes matrica.
Fig.2 The matrix for testing the data validity

Pētījumā izmantotā kategoriju un apakškategoriju (kritēriji un rādītāji) sistēma tika pārkodēta AQUAD - 6 vides likumsakarību (*implikants*) matricas izveides prasībām (sk.6.tabula).

6. tabula.

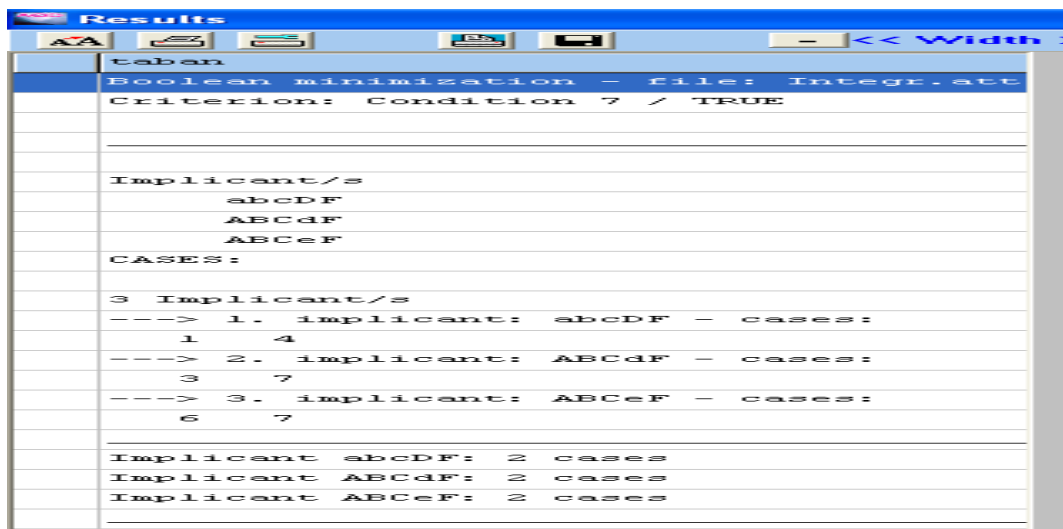
Likumsakarību noteikšanas izmantotie nosacījumu kodi
Codes used for defining the regularities

Kritērijs (category)	Rādītājs (subcategory)	Nosacījumi
Līdzdalība	Līdznoteikšanās (Ln)	A
	Līdzdarbība (Ld)	B
	Līdzlemšana (Ll)	C
Subjektīvā labizjūta (well-being)	Fiziskā drošība (Fd)	D
	Emocionālā drošība (Ed)	E
	Sociālā drošība (Sd)	F

Jāatzīmē, ka nosacījumu kodi (A,B,C, D, E, F), kuri datu analīzes rezultātā AQUAD vidē tiek atzīti par nenozīmīgiem, tiek pārvērsti mazajos burtos.

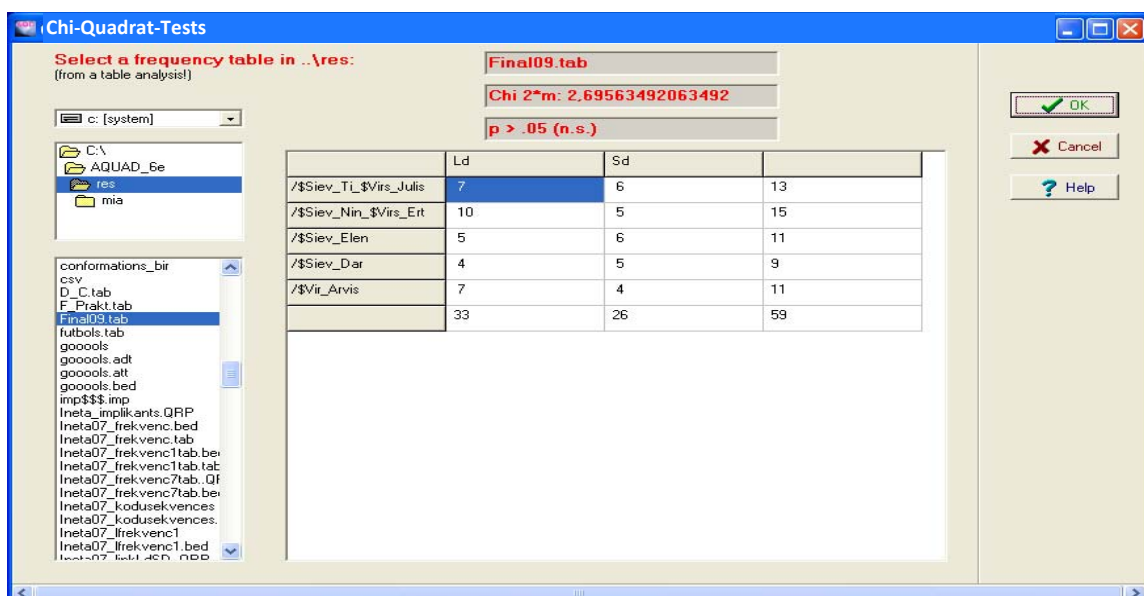
Lai izvērtētu, vai pastāv likumsakarības starp labizjūtas un līdzdalības nosacījumiem, tika veikta nosacījumu vērtību analīze. Darba autore izvērtēja iegūtos rezultātus un secināja, ka pastāv sekojošas nosacījumu mijdarbības struktūras: abcDF; ABCdF un ABCeF. Analīzes rezultātā tika konstatēts, ka pastāv likumsakarības starp: fizisko drošību un sociālo drošību. Savukārt, starp: līdznoteikšanos, līdzdarbošanos, līdzlemšanu un sociālo drošību (divos gadījumos) pastāv vairākas likumsakarības (sk. 3. attēlu). Līdz ar to var secināt, ka divos gadījumos pastāv likumsakarības starp subjektīvās labizjūtas rādītāju - sociālo drošību un līdzdalības rādītāju - līdzdarbošanos, bet visos gadījumos tiek

konstatēts, ka pastāv subjektīvās labizjūtas rādītāja – sociālās drošības noteicošā loma vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvai labizjūtai sociālās aprūpes mājā.

3.attēls. Nosacījumu implikanti (likumsakarības).
Fig. 3 Implicants of conditions (regularities)

Lai pārbaudītu, vai pastāvošās likumsakarības starp līdzdarbošanos un sociālo drošību ir statistiski nozīmīgas, tika veikts Hi kvadrāta tests (Chi-Quadrat_Tests). Iegūtie dati liecina, ka noteiktās likumsakarības nav statistiski nozīmīgas, jo $p > 0,05$ (sk.4.attēlu), bet tās ir attiecināmas tikai uz konkrētiem gadījumiem.

4.attēls. Noteikto likumsakarību statistiskās nozīmības tests.
Fig.4 The test of the statistic significance of the defined regularities

Secinājumi

1. Pastāv mījsakarības starp sociālo, fizisko un emocionālo drošību: ja vecāka gadagājuma cilvēki jūtas droši sociālās aprūpes mājās fiziskajā vidē, tad viņi jūtas arī emocionāli droši.
2. Pastāv mījsakarība starp līdzdarbības, līdznoteikšanās un līdzlemšanas iespējām sociālajā aprūpes mājā un fizisko un sociālo drošību: ja sociālās aprūpes mājā tiek nodrošinātas līdznoteikšanās, līdzdarbības un līdzlemšanas iespējas, tad vecāka gadagājuma cilvēki jūtas tajā fiziski droši.
3. Pastāv cieša likumsakarība starp vecākā gadagājuma cilvēku sociālo drošību un viņu līdzdarbību sociālās aprūpes mājās aktivitātēs. Vecākā gadagājuma cilvēku sociālās drošības un līdzdarbības iespēju likumsakarību noteikšanai citos kontekstos ir nepieciešami turpmākie pētījumi.

Summary

There have been found out the most important criteria of elderly people's subjective well-being and participation. The data are received and evaluated by application innovative video data analysis approach.

The emphasis has been done on elderly people's participation possibilities in a social care home and there have been defined the criteria.

So that to discover the regularities between subjective well-being and participation, there has been done analysis of conditions (implications). The regularities that determine subjective well-being and participation in a social care home as one of elderly people's life process place possibilities, has also been described.

Literatūra

1. Batty, G. M., Hooper, R. C., Osborne, A., Jackson, S. H. D. (2001). Investigating intervention strategies to increase the appropriate use of benzodiazepines in elderly medical in-patients. *British Journal of Clinical Governance*, 6(4), 252-258.
2. Becker, P. (1991). *Terminologie und Struktur des Wohlbefindens*. In: A. Abele, P. Becker (Hrsg.): *Wohlbefinden Theorie-Empirie – Diagnostik* Juventa, Weheim und München, 13-16.
3. Bronfenbrenner, U. (1993). The ecology of cognitive development: Research models and fugitive findings. In: R. H. Wozinak, K. Fischer (Eds.) *Scientific Environments*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
4. Burkart, T. (2005). *Towards a Dialectic Theory of Feeling*. In: L. Gurtler M. Kiegelmann and G.L. Huber. (Eds.). *Areas of Qualitative Psychology - Special Focus on Desing*. Tübingen, 39-58.
5. Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55, 34-43.
6. Held, J. (2004). The subjective-oriented perspective of research on integration. *Youth in Europe- Problems of Integration and Chances of Participation. International Conference*. Universität Tübingen, 19-25.

7. Huber, G.L., Gürtler, L. (2004). *AQUAD 6, Manual for the analysis of qualitative data*. Tübingen: Ingeborg Huber verlag, 249.
8. Maslo, I. (2004). *Partizipation als Indikator von Integrationsprozessen im Kontext der Reformierung der Minderheitenausbildung in Lettland*. Konferenz. Institut für Erziehungs- und Bildungswissenschaft, Universität Tübingen. 81.
9. Morgan, G.A. (2007). *SPSS for introductory statistics. Use and interpretation* (3rd ed). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum, 217.
10. Riegel, C. (2004). *Youth in Europe- Problems of Integration and Chances of Participation*. International Conference. Universität Tübingen, 25 -30.
11. Ryff, C.D. (1995). Psychology Well-Being in Adult Life. *Current Directions in Psychological Science*, 4(4), 99-104.
12. Seligman, M. (1998). *Positive psychology network concept paper*. <http://www.positivepsychology.org/ppgrant.htm#The%20Basic%20Premise> [skatīts 20.03.2012]
13. Seligman, M., Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology An Introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14.
14. Svence, G. (2009). *Pozitīvā psiholoģija: laime, optimisms, apmierinātība ar dzīvi, prieks*. Rīga: Zvaigzne ABC, 215.
15. Šteinberga, A. (1999). *Jauniešu pašizjūta un vērtības*. Rīga: RaKa, 199.

Ineta Robiņa	Latvijas Universitāte Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, Latvija LV-1083 Epasts: ineta.robina@gmail.com Tāl.: + 371 29418211
---------------------	---